

«JAU!»

GUILLEM DUART I RIBA SENSERRICH

«FEM-NE CINC CÈNTIMS»

Per aqueiys «que no saben per'gon caga ni 'gon pixa un' auveia»

Els pastors han estat i són gent lliurada en cos i ànima a la seva feina, un jornal i una nit sencers de treball, una vida de bestiar i costums. Un estereotip, un ofici, un esperit. Hi ha hagut gent esclavitzada i amargada, gent que ha plorat sempre, ha renegat i s'ha queixat, però molts d'altres que han descobert la felicitat absoluta sense vacances perquè cada dia era festa per ells, han viscut d'això i per això, d'altres que en deixar-ho han trobat se vida dallada.

Una espècie de gent de pell cremada, de ganxo o sec en mà, pantalons de pana, sarró al costat, paraigües o capa i boina. Han tingut amics en tots los pobles i han defugit de la maldat urbanita, amb les companyies de cans d'aturar i una Pallarès Solsona a la butxaca. «Ham trebaiat dilluns, dimarts, dimecres, dijous, divendres, dissabte, diumenge; dilluns, dimarts, dimecres, dijous, divendres... Tres-cents seixanta-cinc dies l'any, sense Nadal, ni Sant Esteve, ni Sant Joan o Tots Sants», deia en Pipa (més o menys). Lluny de *familiada*, o solters, sobretot els transhumants.

Per pastor s'entén, especialment, qui té cura de les ovelles; qui s'encarrega de cabres és un cabrer, qui mana vaques és un vaquer, *vaqueru* o bover, mentre que qui du ramat d'eugues és l'eugasser, *eqüesser*, *equasser*, *eguatar*, *egasser* o *iegüeru*. Qui mana qualsevol tipus de bestiar gros n'és armenter. En els mots que vindran a continuació hi trobareu una forma de parlar que no és pas massa convencional a escoles de normativa ortodoxa (o «correcta», amb la que s'aprova la selectivitat), una manera *abasada* i pròpia del Montseny, de pagès i muntanya, propera a la d'en Ramon del Boscàs o el pastor de la Font Barbotà; intentant traslladar a la lectora a les estones i converses que l'han precedit i perquè aquesta manera és fonamental per contextualitzar i desenvolupar l'objecte narratiu. Es llaurarà el camp per deslliurar una cosmovisió, un *modus vivendi*, unes creences, uns estereotips i un rol social, una eina de treball: el gos d'atura, les salvatgines, el temps i les prediccions, els càrrecs i estatus, les feines segons les estacions, la relació amb el ramat i la família, el bagatge, els atuells i el vestuari, els estris de feinejar... Ha arribat la industrialització en molts llocs, però tampoc a tot arreu ni a cada llar. Ha passat el

mateix amb el pastor, continua sent-ho si separa el temps laboral del personal? Més que analitzar factors de producció, estratègies de mercat i combinades amb les de la petita empresa, organització de l'explotació i les qüestions legals i administratives o la relació amb carnisers, transportistes, administracions, guardes forestals, ajuntaments, Mossos d'Esquadra, escorxadors o consumidors, també es centrarà la mirada en els aspectes identitaris i simbòlics de les pastores i pastors d'Osona, a través d'alguns d'ells. Veure com es defineixen ells mateixos, en lo individual i en lo col·lectiu, també com són vistos per la societat urbanitzada, saber com són les relacions amb tot allò que va més enllà de les labors. De la mateixa manera que el temps disponible, els indrets on es feineja creen relacions socials i de xarxes de sociabilitat: aprofitament dels pasturatges, explotació estant o transhumant; d'oví, cabrum, vacum, porcí, o equí; la relació amb l'espai segons la mentalitat, interessos, legalitat, veïnatge, companyies personals, projecció de futur... La complexitat augmenta, però a la nostra terra predomina l'explotació ramadera d'oví i cabrum, ens hi farem el trajo a mida.

Aquesta és la història d'un encís precedit d'arcades per indigestió del psiquisme social. Aquesta és la història d'un temps no tan llunyà i important, però també d'un de nou que s'albira rere les carenes. Una història de moltes històries i de gent com el padrí de Casa Veleta, pastor valent i fornit com un roure, qui a l'edat dels noranta ja desvariejava i deixà l'escalfor i la flonjor del jaç i l'ajagué damunt la pedra gelada. Deia que s'estava amb gos i ovelles, no havia conegut altre descans i l'espinada se li feia malbé amb la comoditat. No ha pogut néixer en mots d'altra manera que en el dia a dia d'un diari, en reflexions sobre coses llegides, i en records en el moment d'encendre el foc al vespre, xerrant plegats en una petita cabana plena de puces, a l'aixopluc d'una manta i els estels *rossejants* o embadalidors per la brasa que animava la cocció de les viandes en un olla d'aram penjada, entre parets centenàries i somorts xiuxiueigs. El motiu fàctic, emperò, de fer un cop de puny damunt la taula i posar-s'hi mans a la feina ve associat a l'encàrrec d'un tal professor Vidal, docent de Literatura Contemporània i Periodisme Literari, a la Universitat Autònoma de Barcelona. Per aquest mateix motiu, tot i haver estat revisat i adaptat a la naturalesa de la publicació on es presenta, cal avisar de què aquest no és pas un text de caràcter informatiu. Les figures retòriques, les imatges, el subjectivisme i les llicències estilístiques hi són abundants amb voluntat de oferir un tast més profund de l'objecte que ens convoca intentant-ne casar significat i significant.

SEGONA QUARESMA I SANT ROSSEND BISBE, SANTES EUDÒCIA I
ANTONINA MÀRTIRS

*Cuant en lo mars fa'l menguant
la lluna, cuida pagés
de podá la vinya, pues
los brots ja van apuntán.*

*Ves estercolán las hortas,
los camps de blat, ordi, y
trafegaràs lo teu ví,
pasantlo de cups, á botas.*

*Lo temps, tens de aprofità,
trebaiant sempre ab porfia,
i estiguis cert, que cap dia
del any, at faltará pá.*

Dita del mes de març, Calendari del Pagès, 2011s.c.g.

Sonen els primers tocs de baquetes. Un, dos, tres i.... PAM! Entra'l primer acord de 'Clava't', s'encenen els focus del llum giratori al Liceu. Els vents del saxo i l'amanyagada veu de na Mari inunden l'habitació i l'ànima de llunyans records, comença un nou dia.

És trucat en Ciscu i sembla que ja's atravesat el Congost. Serà l'últim dia plegats, un parei de sagals de comarca acarlinats a l'estil Puntí, abans del llarg viatge cap l'aventura dels horts ecològics pampenyus. Ja en som tingut de bons moments en d'atres indrets: el Camí de Ronda amb el Bulli i la dormida a l'illot privat de la processonària a Cadaqués, el pis de Girona amb els garrotxins, les nits de festa per Can Fanga, les partides d'escacs al bar de l'Ateneu Barcelonès, el dinar a l'Aguilar de Sant Miquel de Balenyà, la sortida planiana de pissatges i gastronomia a Ogassa, prò en destaca un amb n'Ester de «Malgrat tot, Maçanet Maçanes». L'excursió d'hivern a Collformic. La que'ns féu descobrir el Castell de Santa Maria de Tagamanent, pujant l'Agustí i els onze quilòmetres de converses de La Calma. Després, seguiren el senglar de l'Anna i na Xesca, el jaç d'herba picant i llargaruda de la barraca de la Cortada, i el suprem acolloniment de la tornada a les fosques fins al Bellit, amb una boira més tupida que la xacolata de la padrina. S'ens llançaren dos gossos baballuts i rabiosos al damunt i trigaren vint minuts i un canyell mig trencat de tant martiritzar el picafort; com es coneix qui é de la terra i qui no en té l'esprit ni el codi de costums... Un caldo obligat i una trucada ens connectà amb un dels

tres pastors del Pla de la Calma: un dels prats més antics que es coneix a Catalunya, ja citat en temps dels ausonencs de les falcates. Amb el trempadíssim Funda arribarem fins al llit, a Sant Martí de Centelles, agont ens acompanyaren puces auveieres. Va ser un'aventura. Avui en tindrem un'atra, com cada dia plegats, prò dormirem cadascú a casa seu, com els de Manlleu.

Hurem enfilat la Serra de Planelles fins arribar a les restes de Sant Martí de Tagamanent, deixant els solemnes Cingles de Bertí a l'esquena i, a la dreta, les esbarzerades runes de Puig-Agut i els amatents turons del Pujal, Puig Ponents i el Turó del Reis fins arribar a Santa Maria. Aquí, els dies com el tercer diumenge de cada mes en fan de visites a porta auberta a les restes del què fora l'entrada al Comtat d'Ausona, juntament amb el Castell de Sant Martí de Centelles i triangulats amb el d'Esparreguera. Hurem descansat al capdamunt del pla de 1059 metrus i, enbaixant, passat l'estona a la bauma de l'ermità. La peça clau de la volta, juntament amb les descobertes del Passarell i se nova font amb bassa d'abeurar, és sigut el retrobament amb en 'Funda' i en Juan Barroso a la barraca de la Casanova del Bellit. Primer, ens són cridat l'atenció el 127 blanc i el «Mitxubitxi» al boral del camí, prò més tard, enveiguent obres a la cabana ham pujat a treure el nas i ens és sorprès un ramat d'una cinquantena de caps, amb el mandrós fum que sortia de la caseta. Allà dins, un parell dels tres que en queden al Pla, només faltava el de la Cortada, encara que de tant en tant també treu el cap en Ramón del Boscàs.

Ham entrat amb un «Bones tardes», i goitat un parei d'hòmens senziis i canosos davant un foch fet a terra. La porta era de planxa i l'aspresa i el roig dels rocs de l'habició anaven ben aconjuntats amb les rústegues mans dels homenots inflades al caliu de les flames. Dins, prou que n'hi naven d'abrigats amb el jec d'afora, prò ben freds que són sigut mostrat en el tracte, en un bon principi. Una mica de protocol: qui som, d'agonta venim i què fem. Fent-se'ls curts tota l'estona. Després, són rigut una mica dels de fora, fins que'n són vist que prò hi havia un' atre parei de jovent amb accent d'aquí i amb referències del terreny i del bestiar preses a casa. Els pastors xerren entre eiys en foraster, i només en Funda passa a fer-ho en castellà. «Toa nuetra via hemo etao con la oveja. Eto é muu duro. Mu duro y siempre solo. Un dia, otro, otro, otro y otro con bocadijo. A finá lo aborrece uno y lo odia. Yo empezé de mu xiquitijo y he etao toa mi vida en eto. Nozotro que hemo etao siempre en eto se no mueren la oveja y no sabemo por qué. Uno no puee dedicarse a eto, si no ha nazio en eto. Toa la oveja son diferente y sabemo cuanto le fatta por parir o si una puee comé de ezo o de lo otro no. Uno lo siente y é zu via.» confessava en Juan.

En resum, vàrem acabar menjant torrades amb llangonissa... És vritat qu'é un trebai totalment esclau, prò com quansevol tasca que no agrada, amb unes hores de més i cada dia. Sobretot els pastors de vritat. Perquè qui no dorm amb el ramat, no les estima, no se'n preocupa de veres, i no és Pastor.

Diuen també que en són masses d'hores de sol·litud, massa esforços i massa il·lusions trencades per un negoci que depèn de les miserables subvencions que donen i a sobre sempre hi tens els veterinaris al damunt tocant els collons, com si no en sabessin prou la gent que hi són des de que tenen ús de raó i hi viuen nit i dia. Diuen que no té futur, però hi ha L'Escola de Pastors que cada any va més rodada, amb un banc de finques i de feinya, amb alts llandars de selecció d'alumnes i amb un nivell de qualitat que es supera amb quatre delegacions: Rialp (pels Pallars i l'Alta Ribagorça), al Montseny, a la Garrotxa i Ripollès, i al es comarques gironines; la fundació Grípià, la Montanyanes, Rurbans, Aladula... Només en territori català. És menester de reinventar o reorientar les visions i plantejaments de producció. Molts tiren per la banda de l'ecològic de qualitat, com en Dirk de Castellterçol, o els usos alternatius i multidimensionals del ramat (formatge, llana, desbrossament, turisme, manteniment de la zoologia i l'equilibri del medi...) com el cas d'en Pep Marín de Sant Pere de Vilamajor. És curiós perquè són gent que s'és dedicat tota la vida, sums pares també ho eren o els hi'n varen enviar, però la parella de la Casanova del Bellit (sobretot en Juan) ens metrallaren en què no ho féssim, que no ens hi dediquéssim. Un d'eius té setanta anys i s'hi dedica, l'atre va tres dies a la setmana, a Vic, a fer diàlisi amb un coàgul al braç que sembla una pruna, i encara hi puja cada dia que pot a veure'ls ramats, els prats i sum amic. Arribat aquet punt, ja no's pot pas deixar. També és curiós trobar com la tònica general de la fredor de la descumfiança s'abraoa en la relació establerta en els primers moments, com el cas de la gent que som de pagès i d'interior, però la dosi de naturalitat, sinceritat, humanitat, honestetat, humilitat i hospitalitat augmenta proporcionalment un cop feta la radiografia i guanyada la cumfiança.

En són reflexions d'un curiós muntanyista de racons orogràfics i literaris, però, sobretot, sociològics i antropològics.

«QUI DIA PASSA, ANY EMPENY»

Després d'haven-se trobat una colla de rústecs i masells a les jornades del Pla Anual de Transferència Tecnològica de Corró d'Avall i amb en Juan del 127 blanc a casa seu, al carrer de Sant Jaume, el to pessimista o apocalíptic del sector arriba a prendre volums de pans de pessic o de cúmul onimbus, digui's com es vulgui... Però bé, el fet de queixar-se i plorar, com el dels records de temps millors balancejats amb les penúries de l'actualitat, ja me'ls conec...

Hi ha una qüestió que mereix, però, una reflexió a fondu. El Temps. Abantes, la concepció del pastor era difrent a la que'és acabat d'estendre's, si més no, en els grans ramats. De rols en el trebai n'hi havia diverses que, depenent del

Mans de pastor, torrades al sol i al glaç com roja terra del Montseny. Fotografia: Jordi Tutusaus i Graus.

volum de caps, tipologia d'exploració i situació podia variar lleugerament. Les feinyes sempre acostumaven a ser les del tondre o xoïar, salar, controlar i conduir'l ramat: guiar, negociar els tractes amb compradors de tai i llana (o fins i tot llet, cosa que portava la feinya associada del munyir), marcar i triar auveies, i fer d'altres tractes com els de conlloc o estada. Abantes, els ramats acostumaven a ser de grans propietaris, emprò, actualment la iniciativa de «petita empresa» o, més ben dit, de pastor individual és guanyat terreny, encara que a Ausona, la tònica no és sigut com en comarques pirinenques agont es donaven ramats de fins a trenta mil caps; aquí, sempre s'ha 'costumat a veure grans masos i moltes masies de masoveria. Molts pagesos, i

alguns de ben poderosos, prò molts menus de pastors i, normalment, ben humils.

En temps de transhumància, les rutes més concorregudes d'Ausona eren les que 'naven dels prats d'histiú del Montseny (com l'antiga Calma) o Serra Pomereta, fins els prats del Baix Montseny i el Vallès Aurientat. Aquí hi trobem marques de temps pretèrits com la Sitja del Llop, on s'hi poden goitar estelles antiquíssimes, comunes amb cultures pre-romanes, i que han manllevat fins el present els pastors, com a símbol del cicle natural, àdhuc d'estels o astres protectors que al·hora'ls guien. Aquesta via Aurientat arribava a connectar Aulot, Vidrà, i Vilalleons per desenvocar en tres ramificacions difrents cap a Fornells (per les Guilleries i Santa Coloma de Farners), Sant Celoni (passant per La Calma del Montseny) o de Calella-Arenys de Munt i Mataró (havent passat abans per Arbúcies i Breda). La via Auccidental arribava a 'nar des d'Alp fins a Sant Bartomeu del Grau, agont es bifurcava i espetegava a Granollers (passant per Balenyà), o Sant Climent i Begues (transitant Moià, Sant Feliu de Codines i Rubí). La via natural defugia del camí ral cap a Vic, tot

de braços valents i ensense manyies, el nombre normal de gent que participava en el trajecte era d'entre dugues i deu persones, segons les mides del ramat, l'estat de la via, les condicions del temps i del terrenu. Com en tota quadrilla, hi 'via el majoral, qui feia de cap abans, durant i despreses del desplaçament, en condició de representant de l'amo del bestiar (si fos el cas d'un terratinent, avui dit simplement com a «ramader»). El sentit jeràrquic dels pastors n'era molt accentuat i la seva paraula nava a missa. Tot sovint, el majoral és qui obre pas. En moments delicats, prò, passa a ocupar llocs posteriors i n'és substituït per un atre pastor; sempre en necessitat de runir i recollir bé'l ramat en llocs, circumstàncies i condicions climatològiques perilloses. El pastor, pastor, sempre era l'encarregat d'acomboiar i encarrilar el bestiar als prats de péixer, fer que no s'esgarriïn, qui el coneixia suficientment per veigilar'l i estar-hi les vint-i-quatre hores a sum costat. Aquet é qui acostuma a estar tot l'any amb el ramat, no tan el majoral. Bo n'és de fixar-s'hi que la tasca principal que ell feia, als indrets d'estada o en cases de pagès ha sigut substituïda per filat elèctric i el mot del nou instrument, manllevat de sum predecessor. A més a més, en aquestes expedicions també es comptà amb les figures de la mestressa, o robasser, del rabadà, del mosso o sagal, del regatxo i del conlloquer. El o la mestressa era l'encarregat d'encarregar-se dels aspectes «domèstics» del dia a dia: fer-ne la teca, cosir i arreglar la roba, administrar queviures i fato, etcètera. El rabadà era el vailet que sempre anava al radere o al costat del pastor pastor, n'era sum aprenent. El mosso o sagal acostumava a ser l'encarregat de guardar i vetllar pel bestiar en masos i masies, entre d'atres feinyes diverses, mentre que'l regatxo era un homen ja fet (que solia no tenir massa aufici ni benefici) i 'nava sempre acompanyant el pastor per ajudar-lo a atiar i adreçar el ramat, tasca que se li donava oficialment (i amb gran èxit), posteriorment, al gos d'atura. El darrer, conlloquer o conlloquer, passava a negociar i gestionar l'arrendament de prats, feixes o terrenys de péixer.

Així doncs, trobem que fa un temps, l'aufici de pastor (o potser, la condició de pastor) podia ser la d'un temporer, o també la d'un fill o afillat de la casa, mai l'hereu, com tampoc l'amo. El pastor en tenia la responsabilitat, prò no en tenia ni el benefici final ni absolut, com tampoc el poder de decisió final. El bestiar era una forta inversió de la casa i el representava allà agonta 'nava: econòmica i simbòlicament, conseqüentment i, en primer pla, també ho feia'l pastor primer, qui 'via de ser una persona de cumfiança. N'eren mostra de representativitat el ferro amb què marcaven el bestiar (normalment sucats amb pega de colors) que servia per distingir'l a l'hora de la transhumància, els variats tals d'oreia que tenien, dur cua curta (auveia paridora) o llarga (per fer-ne carn o per vendre), com també'ls esqueyiots dels fornits i mansos crestons que de goig n'omplien l'imatge de la casa i el cor de sum pastor; soara només es fa amb esprais. Aixins, el ramat era una unitat que representava 'ls

intressos del mas, per damunt de tots els individus, i al que tothom 'via de respondre en cas de necessitat.

Fa uns trent' anys, i fins i tot avui'n dia, el temps de pensar i el de repòs (que 'vui també's combina amb el d'oci) no's separaven pas. La sociabilitat i els llaços d'amistat s'establien dins el trebai i el caliu, o tan sols el contacte, amb els familiars es donava quan el pastor tornava a casa en espais de temps curts i regularment intermitents, o petits i esporàdics, segons el panorama i la sort de pastor i família. Poc que n'existia de lleure separat, doncs les festes majors acostumaven a ser-ne els únics events a visitar (si es podia) i en moments de trobada amb amics acostumava a fer-se unes bones xerrades i partides al burru i la botifarra, entre d'atres jocs de cartes. Molts pastors, temps ha, solien ser joves que s'hi dedicaven una temporada de se vida i, després, hau deixaven per casar-se i guanyar-se les garrofes amb un aufici difrent. Atra gent, prò, com els cabalers (exclosos de la perpetuació del sistema de reproducció econòmico-social), continuaven tota la vida amb l'aufici. Avui en dia, prou com se'n veuen de forasters d'Andalusia i Castella (normalment, gent que va venir en les ones dels 50 i 60), o també magribins i europeus de l'est, que manen cabres i auveies. El fet de què'ls masos, exceptuant els de la Plana (agont l'orografia feia i motivava l'explotació intensiva de cultius i d'atres tipus de bestiar, com el porch vigatà: encara que només a nivell domèstic i ben extès), tinguessin ramats feia també que hi 'gués intercanvi de formes i llocs de trebai àdhuc sistemes de contractació; antigament, amb canvi de mans d'amo i prou, amb les condicions de feineig negociades entr'eiys. Tot i així, la metamorfosi motoritzada per l'economia industrialitzada n'és originat varis canvis en la concepció i exercici del trebai, o si més no, enteniment d'atres possibles prespectives. La mecanització d'einyes, recursos i instal·lacions ha permès encongrir el temps de trebai dels ramaders (subratillo el mot «ramaders»); els pastors són entrats en contacte amb la separació del temps en: descans, oci i 'jupir l'espina; l'aparició del pastor propietari en la devaluació vertiginosa del sector, donada l'industrialització intensiva de l'agricultura i la ramaderia, efecte de la que n'és siguda la baixada dels preus dels ramats i el deteriorament del sector; derivat en dos vies: aglomeració de ramats en mans de grans ramaders de pastura (aquet sobretot en terres piri-nenques) o traspàs de ramats a petites explotacions de pastors independitzats. La presió sobre'l sector també és suposat la pèrdua de la figura del pagès i la del pastor cap al fabricant de bestiar i gra per a pinsu. Els pastors, com els pagesos que'ncara queden, saben com n'és d'important el fet de no llençar pesticides a l'hort o de fer caminar tot el dia'l ramat i no mantenir'l encorralat i engreixat a base d'artificis com pinsu, palla o herba seca. Aquesta gent té clar, doncs, i 'spera poder ésser reconeguts per una feinya de més hores, més patiment i més estima traduïda en una evidentíssima major qualitat que, pot-

Ramat pel Montseny.

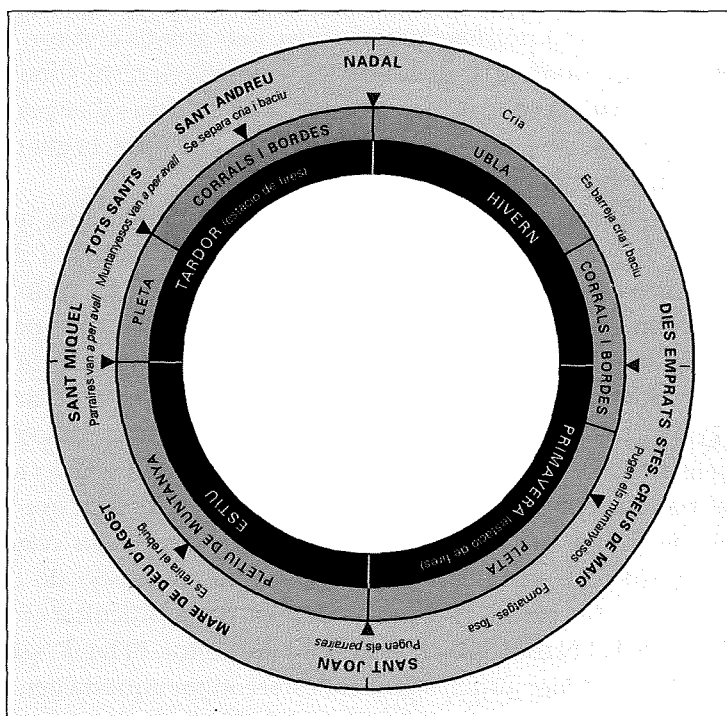
ser, hura d'optar per les etiquetes de 'quilòmetres zero', 'denominació d'origen x', 'ecològic' i d'estratègies multisectorials del servei que fa'l ramat (ja exposades).

«A MI, DEIXEU-ME FER!»

El dia de la visita amb en Masó a Sant Cristòfol de la Castanya, a casa d'en Xavier i na Carme, vàrem conèixer a última hora, i ben dinats, en Ramon del Boscàs. Un home eixerit com pocs. Amb un border i un d'atura, un sec, xiruques, pantalons de pana i descamisat. Atra vegada, es coneixia agont i de què treballava per la pell roja i esquerpada que tant personifica la nostra llar, la muntanya d'amatistes. A l'hora de dir una cosa bona de sum aufici, es va referir, com molts d'atres, a l'independència i la llibertat. Els horaris són els del temps, l'organització d'espais ve donada pels tractes amb els tractes amb els veïns i la seu gana, es reparteix la feinya com vol, no és manat per cap amo i volta tot lu dia a l'aire lliure: amb aire fresc i herba verda sota'ls peus. La llibertat de moviment i la dependència del sol fa que sorgeixi un fortíssim lligam amb la terra viva. El vincle amb ella es mostra amb el caràcter esquerp

i fred envers els forasters i amb l'enyorança quan aquets guies la són 'gut d'abandonar. No en són pocs els que són morts de pena al separar-se de la terra i'l ramat.

Cal vetllar-la, adaptar-s'hi, aprofitar-se'n i sabè'l gestionar. Cal tindre coneixement d'agont è l'herba, en quin estat es troba i si és convenient pel ramat; prò també si es donen les condicions «legals» o socials (possibles disputen amb pagesos, propietaris o policia), meteorològiques, climatològiques estacionals i també fer prediccions sobre la fauna. El medi afecta'l maneig del bestiar, prò s'ha de ser pícaru per goitar com el bestiar marca i albira canvis. El pastor «de veres», no només coneix i vetlla amb cos i ànima pel seu àimat ramat, sinó que també intervé, sí o sí, en la conservació de l'entorn per benefici d'ell mateix. Això's mostra, a part de la condició generalitzada de gent, potser heretge, prò de forta fe, connexió, respecte i aubeiyència amb la naturalesa. Un exemple n'é la influència damunte'ls 'sers vius, animals, plantes, aigues i minerals que canvien en major o menor mesura la seu condició segons les fases: quart creixent, nova o tendra, lluna plena i quart minvant o menguant. Les herbes per fer-ne oli de cop i ratafia cal collir-les pel solstici d'estiu

Antic cicle anual dels pastors i el ramat. Arxiu Ramon Violant i Simorra.

(amb propietats en màxim volèiu), la fusta d'arbres perennes cal tair-la en creixent perquè no faci fum ni es polli, mentre que'ls que's despuïen s'han de tair. Així mateix, cal capar en minvant o nova i xoïar en creixent o plena.

Per salar'l bestiar, s'ha de fer quan no n'hi haigui de punt de cicle, doncs les auveies es tornarien amorres (boges, capcotes i atontades, voltant ensense saber pas per agonta van) per fer-se'l-hi cucs o aiga al cap.

Els pastors acostumen a situar-se, gairebé sempre, en espais situats als límits del sistema econòmic i de concentració demogràfic humana. No són exclosos del sistema, ja que'ls tractes es rigeixen per les lleis del mercat (que sempre'ls acaba quedant molt llunyà) i molts sobreviuen com poden amb les ajudes europees per cap de bestiar ««Yo, al finá, ya no «esquilava». Porque me salía má caro la mano de obra, alquilar a alguien pá ayudá, que la ganancia de la lana», deia en Juan Barroso», prò l'activitat transcorre a la prifèria i la marginalitat d'empreses agropecuàries, en indrets de difícil accés, de gestió limitada i car transport. El naixement del turisme de proximitat i els sentiments bucòlics són portat molta gent de ciutat a casa seu, a casa nostru. Abantes, només hi 'via conflictes amb pagesos per la intrusió del ramat en cultius i en terres no autoritzades, o pel fet de fer-hi pasturar vaques, que no són animals fets per la muntanya i que diu que la hi fan malbé, soara 'ls camins i'ls prats són malmesos pels que no saben transitar-hi, els animals prenen mal amb la merda que deixen enrere pixains i cagamarges, i els gossos ensense lligar ataquen auveies. En damuntes, la gestió de les muntanyes resta subordinada a decisions de gent que'stàn en institucions i que, a part de no saber per gon caga ni per gon pixa una auveia, no coneixen el territori, l'història, la gent qu'hi viu i les relacions entr'ella, l'entorn i'l mercat.

Arribats en aquet punt, acostumen a sortir estereotips. Prò, avui'n dia, trobem un tou de gent dedicada a'quet aufici qu'é ben variada i de diversa procedència. Els pastors no són conservadors de carlinada o de falange, cadascú té la seva pròpia ideologia, com quansevol. Els pastors vetllen per l'equilibri i la salut del medi, ja qu'é la que acabarà tenint sum bestiar. Pocs s'avergoneixen i s'obstinen de la seva professió, é mé, n'hi ha certa de tendència a marxar de la urbs i recuperar un nivell de vida ensense tantes comoditats, com també de consumir un xic més car, prò d'aquí, qu'ho pugui veure i tocar i que es desfaci al paladar com cap atre. «Es tracta d'un tipus de gent que són optat per un tipus de feinya que porta associats aspectes complexos com la transmissió d'un llegat amb forta càrrega simbòlica, la concepció de l'aufici en termes vocacionals, les característiques concretes de la dificultat en el trebai, etc.», digué n'Elisabet Nadal Subirà, estudiosa del sector. El fet d'ésser un estil de vida, mé n'lla d'un mer aufici, significat estereotipar aquesta gent i adjudicar-hi prejudicis. Els mé comuns són siguts el de l'honestedat, la humilitat, la saviesa, el sacrifici i perpetuadors de la tradició, prò també'l de l'aspresa, ser

Pastor amb les eines i el gos pel Turó de l'Home.

solters per poc sociables, immobilitistes o de no saber fer rè mé, associant-ne l'exercici de les tasques a passar l'estona amb un bastó, una samarra, una barretina i un gos als peus.

«SANTA MAR, SANTA CREU, SANTA BÀRBARA, NO EN DEIXEU»

Les pastores i pastors són gent d'exposició permanent a l'intempèrie, a l'histiú i a l'hivern. Per 'xò, tot sovint trobem ancians amb malalties a la pell p'èsser cremada i poc nodrida, algun amb catarates d'exposar-se'l sol, mal d'ossos per posar-s'hi el fred, d'atres amb problemes per mala nudrició o de coixeses i d'atres mancances de mobilitat per 'ccidents variats. Soara, cal destacar l'esprit de segurtat i 'ndependència d'aquesta gent, que, magrat tot, acostumen a 'rribar a dats ben madurades. També é bo destacar-ne l'impor-

Fotografia: Jordi Tutusaus i Graus.

tància que li donen al caminar i al fet de què acostumin a tenir l'espina ben recta, tot i l'edat.

Molts d'eius són jagut tota la vida prop del ramat en quansevol jaç de terra i en quansevol moment, i diu:

«Qui béstia guarda, béstia è.»

Molts són defugit tota la vida els metges de despatx i de ciutat. Les mateixes pastores i pastors ja 'n són coneixedors de remeis, com també ho són/som de propers a curanderus, remeiers o trementinaires; són nat fet com són pogut. A més a més, sempre són mirat d'apartar dolencies per seguir fent miraments al bestiar; lluitant contra les diarrees, la pigota (o verola d'auveies), la tocadura de la melsa o per péixer herbes calentes o fermentades, la botidura o 'l mal de fel, els cops de sang, l'arístol (inflor d'articulacions), la coixesa, nar amorrades, patir de la ronya, la sarna, la tinya a les cabres, els catarrus, o els mals als uis com la broma, l'orbilla (tel) o la gal·làxia. Totes aquestes i d'atres malalties, com el contacte forçat amb veterinaris pels controls obligats, són suposat que la gent de les pastures haiguin

assimilat coneixements de veterinària que, alhora, es combinen amb remeis antics, amb creences i ritus.

Quan cauen llamps, cal defugir de pins i refugiar-se en avets. Les paraules a pronunciar solen ser: «Sant Marc, Santa creu; Santa Bàrbara no en deixeu», prò canvien segons l'indret. Llavonsens, es pren un roc i, amb el polze moll de saliva, s'hi fa una creu per llençar-el el mé lluny possible. Si ha de caure un llamp, hi caurà al liti. Diuen també que els llamps xafen els arbres amb una rella de ferro, doncs, quan es troba un d'esberlat pel llamp, hi apareix la fusta metal·litzada per un color negre platejat. É bo fer-se'n amb un tros i fer-ho servir a mode de batall d'esquella per bé de protegir 'l ramat dels llamps, com també treure un parei de peces de ferro en forma de creu fora de casa en cas de tempesta.

Per evitar els periys de l'aufalç, cal prendre'n una mata d'aquet ferratge en 'rribar agonta n'hi ha i dir un avemaria. Cal fer-ho ensense girar-se 'nrere a goitar 'l ramat, actuant com si no hi fos. Es reprèn la marxa i es repeteix un segon i tercer cop. Aixins queda deslliurat de botidures i de rebentar, el bestiar.

Durant l'any es diu que hi ha un divendres dolent. Cal ser previnguts i guardar-se un roc a la faixa. Per aquet motiu, els divendres no 's dóna pas sal, mentre que 'ls dissabtes i diumenges són més assenyalats per a fer-ho. No vé pas gaire fer-ho per Pasqua, Corpus Christi, Nadal o la Mare de Déu d'Agost, com tampoc convé deixar que s'apareyin en aquets dies, doncs el xai en sortiria esguerrat. En són dispensades si són lliures com isards a muntanya. I diu:

«Bon pastor n'és en Vidal, prò més ho són el Sol i la Sal.»

Per desfer-se de l'arístol, cal treure's la boina i resar un «Pare nostru», per fer, desprendens, tres vegades amb'el dit de la mà dreta el senyal de la creu damunt l'animal, mentre 's diu: «Per lo senyal de la Santa Creu». Es prenen tres palles de cereal amb tres nusos cadascuna i 's disposa també amb'elles un tros de fusta (q'haigui format d'un jou o arreu de bou o vaca) damunt l'animal, tocant el lloc emmalaltit. Amb una navalla ben esmolada, es taiyen tres vegades les palles: amb'un nus per tros. Finalment, resar tres parenostres a la Santíssima Trinitat i, si's diuen unes quantes avemaries, no en fan pas cap mal. Mentre dura la pregària cal recollir les nou palletes i cremar-les perquè se les endugui 'l vent i amb'elles el mal. É curiós com aquestes tradicions, són lligades en el fons de la litúrgia amb el culte a la natura i a la purificació amb elements d'ella mateixa combinats amb la fe: «La fe té valor, l'oració no ho sé», deia un pastor.

D'oracions se'n troben de variades i moltes s'usen segons el mal de l'animal i el lloc agonta s'han après. Per les auveies que's boteixen es diu: «la formiga no en té de ronyó i Déu no té pas superior», i s'acabava amb les mans fent una creu damunt l'espinada de la bèstia, mentre ja s'han fet fregues per fer sortir l'aire malèvol del ventre embotit. També n'hi ha per les mossegades

al braguer: «Déu é viu, Déu é mort, Déu é ressuscitat. Aquesta bèstia sia guarida d'aquesta enfermetat. Glòria al Pare, glòria al Fiy, glòria a l'Esprit Sant. Tres parenostres, tres avemaries i una glòria patri a la Santíssima Trinitat. Amén.»» Quan es digui cadascuna de les quatre parts es fa fent una creu damunt el braguer. També n'és coneguda l'oració de la Mare de Déu de Març (25 de març) que fa: «En aquesta mare de Déu ham arribat; tota cuca treu lo cap; l'óssa i la serp primer que cap. Cap cuca me puga picar com jo lo colze me puga besar.» N'era menester de repetir-el nou vegades i resar un parenostre en acabar; a la mainada se'ls atiava perquè intentessin de besar-se'l. L'arribada de la penicil·lina, prò, ha suposat un retrocés de les oracions manllavades a injeccions. Prò no se'n pot parlar pas mai encara del seu abandó, tampoc per part de la gent més jove en instruir-s'hi.

De les salvatgines (escurçons, gats mesquers, guilles, gossos assalvatjats, àligues i esparvers, llops, senglars afamats o óssos) i lladregots també calia protegir-se'n i 's feia amb garrots, navalles, mastins, fones, fusells, trapes, verins, caceres o responsos a mode de pregàries, gairebé sempre encomanant-se a Sant Antoni de Pàdua. I diu na Tresa de l'Esteve o del Raurell:

«Picada de vírgola i d'escurçó, no hi ha pas temps d'extremunció.»

Cal deixar constància de què Catalunya ha estat sempre Terra de Llops. La pressió que féu el creixement poblacional des de principis del segle XIX, suposà un augment del contacte amb el llop degut a l'expansió del nuclis urbans en espais agont abans només hi havia boscos. Tot i així, al Montseny el procés va ser invers paral·lel. Ja que per una banda venien en aqueiys temps novells estiuejants fent créixer pobles com Viladrau o Arbúcies, que abantes havien sigut de pagesos i gent de bosch. Els serveis eren nodrits per gent de masos veyïns i per pixa-pins, prò d'atra banda, la mateixa gent de masies, gent de bosquerols (carboners, llenyataires, remeiers...) naven a trobar fortuna a ciutat o a les col·lònies textils. Els cànids només acostumaven a evitar el contacte amb les persones i atacaven els ramats, sobretot els animals més febles, en cas de fam; tot i que també es donaren casos de desaparicions d'infants, destrossada de caps de bestiar ensense peces engolides o rapinya de cossos en temps de guerra. Els indrets amb noms llobers són nombrosos a les nostres contrades, com també 'l de gent que hi tenia rel·lació, ja fos per caça'ls-a o per domar-ls-a. Es diu que els llops són besties de gran personalitat que maten, si poden quansevol atre gos domèstic per haver-se deixat amansir. També eren nombroses les trobades fugaces en camins, plans, margeres i boscuries entre hòmens i llops; molts en fóren d'hereus i cabalers que 'naven de visites furtives pels nostres boscos i's trobaven amb'ulls brillants i atronjats enmig de l'espessa nit, un d'eïys el d'Espinzella o Figueroles. La pressió va augmentar a mitjans de segle XIX amb l'arribada de l'estricnina com a verí letal que's posava en peces mortes a modus de trapes, conjuntament amb els perjudicis

avivats per l'església i les autoritats o terratinents. La devallada no tenia precedents i s'arribà a extingir el llop català, en llibertat, a mitjans del segle xx. Val a dir que en restà un reducte al Serrat del Duc de Tardell, Ausona, agont es mantenen en captiveri des de 1886 i que la gent de Sant Andreu de la Castanya encara'us podrà dir que'ls d'abantes de Collformic eren sentit encara els passos de llops per damunt la tulada de la casa que custodia el pas de muntanya. En Dirk, de Castellterçol, va perdre un' auveia a principis del 2011, degut a l'atac d'un jove llop esgarriat. Actualment, l'administració regala cadells de Montanya i Mastí del Pirineu als ramaders i pastors per evitar possibles atacs dels llops i de l'ós.

Seguint amb el medi natural de pastureig, a l'aire lliure i ensense filats. La pastora, qu'è una persona en constant contacte amb la natura, per vivència directa i pel llegat cultural rebut d'avantpassats, sap interpretar signes regalars i ufanosos o xiques insinuacions q'ella li'n dóna, com també hau fa sumramat. Moltes vegades, i això és un fet, l'encerta més que els especialistes del Servei Català Meteorològic. El clima a Catalunya varia molt i canvia en microclimes específics. Així doncs, moltes vegades sempre's troba gent com en Joan Pipa que diu: «Si vol fer una tronada molt forta a la tarda, veus que les ovelles van acalmades... I no falla això! No falla eh...! Aquí sí que fallen (referent al Temps de TV3)! Un vuitanta fer cent! Sí, eeeee... Sí, sí, an en Tomàs Molina ja li pot dir de part meva que també falla eh (I acaba rient alçant la mà oberta en horitzontal cap un cantó).»

D'aquesta manera, es diu que si arribats el mes de novembre fa una nit molt neta en què es poden guitar 'ls estels ben espessos, gairebé segur que abantes d'un parei de dies plurà i, possiblement, cabarà nevant; mentre que si la lluna és marinera (mirant la mar), assenyala ploure. Un referent clar, com s'ha ha quedat entredit amb anterioritat, n'és el comportament i les maneres de les bèsties, qui són més sensibles als canvis del temps que no'n som pas sigut els humans. Diu que quan les auveies marxen esparverades i n'estan pas quietes enlloc, assenyala vent. Quan fan com si s'espolsen una mullena de manera que dringuen l'esquei, marquen aiga, o neu o tronada. Quan fa bon temps, si s'amorren més al péixer que de costum i els costa de caminar, vol dir que en ve la tronada. Val a dir, també, que'n cases i barraques, quan es troba clavada una flor seca de cardu burriqueru (o carlina), ho està per marcar el temps. É una flor que obra la seva lilor al cel en albirar bon temps, mentre que's tenca i s'encongeix en notar aires de tempesta o de clímax nuvolós. Es diu que el matí de Sant Joan s'ha de penjar a les portes de les cases i corrals per guardar de malalties i bruixes. Aquesta flor simbolitza un sol, com també ho fa la rosa de sis fulles o les rodes que'ls pastors musiquen als collars. També's diu que les bruixes malvades es queden encisades i s'entretenen a comptar els pèls daurats de la flor fins que arriba l'albada i, sopreses, han de fugir.

*Una casa ben protegida amb una estrella beneïda, una ferradura i un cardu o carlina.
Fotografia: Jordi Tutusaus i Graus.*

L'EMPRIU PERDUT

N'hi ha un lloch soscaïrat al Montseny, sauva negra i payís de bosques. Un món antich que n'és terra de feres estranyes, racons ombrívols i amagats agont les bruixes fan migdiada, els minairons hi furguen caus i les encantades renten sa roba en els infinits gorgs que dels sots i la riera hi neixen. Una fondalada agont per quatre fochs mal-comptats que s'encenen, catorze masies quedes desesparades i abandonades a la malesa de la fageda, l'alzinar i a les sauvatguines. Una vella vall de carboners, minaires de coure, sal i gel; terra de traginers, quadrejadors, llenyataires, caçadors, pagesos, i remeieres que n'eren custodiats per pastors i aligots des de plans atalaiats damunt les cos-

tes densament aubagues i 'squerpades. Damunt es aqueies planes agonta hi creix la ginesta, el romaní i les brugateres, diu temps ençà en foren adobades amb sang lliberal en temps de les carlinades, prò q'encara més ençà, quan encara no'n parlàvem de català sinó iber, s'hi trobaren dugues de les asmades més grosses que han vist mai aquets turons: el de n'Àsdrubal Barca (germà d'Anníbal) i el d'en Claudi Neró.

Les tenebres d'un fred vespre de giner ens varen conduir cap un dels masos fornits agont encara hi coïen tai, i en restàrem un'estona a sa mercè. Aqueia bona família amb una donassa alta i forta com un roure de copa negra i uiys de cel blau ens acolli amb una bona escopeta de doble canó penjada rera la porta. Seguerem davantes la llarg de foch, que de menus quatre meies d'ample no'n feia pas, i rodejats d'einyes pel camp i atueiys de la cuiyna, començàrem a xerrar. Damunt la taula, llarga com el peu de la xemeneia, un caraquillu de conyac. Sembla ser que 'ncara n'hi quedava un homen dels custodis que porta'mb ell tres gossos d'atura catalans. Diu que domina les terres de Collformic fins el Pla del Cafè, i del Collet del Terrús fins la Móra: el Pla de

*Antic pastor, ramat
i corral de la Figuera.
Arxiu Xavier Cateura
i Valls.*

l'Ase Mort, el de l'Estany, el de Bassau, el del Clot, el de Cambrodon, el del Llamp i la Pujada de la Mel. Els hi té arrendats al del Clot. Aquets vellards prats de pastura en són durant tot l'any, com en dóna testimoniatge la Cabana d'en Pito del Molar, el Corral de Puigventós o de la Cortada, el Corral d'en Perera, o de la Figuera, la Barraca del Sord, la Barraca d'en Ramón, o la d'en Terrers, la Casanova del Bellit, i d'atres noms com les Saleres de Camp de Bernat, la Roca de l'Amorriador, la Pleta, els Emprius de l'Agustí, Emprius del Burguès, de la Figuera i la Perera, el Sot de l'Abeurador, l'Amorriador. També hi passaren els dulers transhumants que pernoctaven a les masies on expliquen històries, rondalles i cantaven cançons a canvi de sopar i hospitalitat, com també ho feien els traginers; gent dura i desarrelada, normalment sense parella i lligats a la feinya.

Diu que a l'estiu, de març a octubre, hi guarda dalt, al Corral de Puigventós o el vell de la Cortada, a sum ramat de tres-centes auveies i vuitanta cabres; a les que acompanya dormint-hi amb elles. Les guarda de les feres com els senglars, que pareixen com conis perquè en són d'empeltats amb porchs domèstics. Un cop el porch ha tastat la carn, és molt malparit. És com si ens hi fotéssim en una cort de berros o truges, se'ns fotrien igualment. Aquets, prò, van a buscar també la placenta del xai, un cop l'auveia l'ha despuïat; llavonoses hi van, sobretot, el juliol i agost, q'és quan acaben de parir i les ha d'aguaitar més, ser-hi més a sobre i tancar-les a la pleta. El mestre custodi també les guarda de la guilla que les ronda quan neixen, de les àligues, aguillots i els corbs que devoren els uiys i el llumbrigu dels 'cabats de néixer. «Oi tant! A mi m'han fumut unes quantes gallines, aquet collons d'àligues! Prò les podrides varen vindre quan s'havien cardat totes les de la Carme de la Castanya, abantes», diu na Montserrat. En canvi, abantes n'hi havia molts de llops per 'qui, com demostra la cartografia: Collet dels Llops, Font dels Llops o Carena dels Llops, però tot i que diuen que en venen d'Itàlia i en són força als Pirineus, els dulers d'aquí no creuen pas tornar-ne a goitar.

El ramat el fa baixar a l'hivern, del setembre o octubre fins al març, al corral nou de casa, separant cabres d'auveies. Les cabres les hi té perquè són murcianes i porten el braguer ple sempre, cosa que aprofita per ajuntar-hi els anyells que no en són de reconeguts per les seues mares. Les llanoses són de raça ripollesa, que abantes deien q'eren del Montseny, fetes i ben adaptades al temps i el terrenu d'aquí. Totes banyudes, avoltes tacades, grosses i rústegues de cos i potes. Si les 'gués de canviar per un' atra raça o per bestiar gros com abantes es feia pasturar, no ho faria pas; aquet n'és el millor de bestiar pel vigia.

Diu q'és un homen que de petit, abans de sagal, ja s'hi dedicà. Ajudava a casa i l'anaren del·legant al bestiar. Són d'una raça que només sortien a fora per nà a fer la mil·li. Prò ell se'n lliurà, tot i que un atre: en Ramon, si que hi

Ramat de vaques conduït per ermanterers de Ca l'Agustí. Arxiu Xavier Cateura i Valls.

hagué d'anar, a Mollet li tocà encarregar-se'n de tres mil auveies. Molts d'aquets vigies no'n sortiren pas massa de la fondalada, i aixinsens, com d'atres habitants de la zona, tenen la manera de veure'l món que en tenien sums avantpassats que visqueren gairebé igual com ells. Soara, la seu feinya de cada dia és engegar'l ramat, fer mamar, i, a l'hivern, posa'ls cirials com ordi, ofalç o gerda i herba com paia o cibada al corral. Un cop l'any, abantes de la forta calor, s'ha de xoïar. «De la llana, no se'n pot fer pas rè. Val un èbru i mig fer-les tondre i 'ncara gràcies si'ns la venen a buscar, perquè no's pot colgar ni cremar: no's crema ni podreix pas», comentà una vegada en Daniel Brunet. Durant una temporada també, se les ha d'apartar els marrans, quan tornen a 'nar altes; doncs sinó les buscarien i serien muntades varis cops l'any. De crestons, per aquets paratges, ja no'n fan tampoc. Ahir era la joia del ramat: un capat amb un esquellot llarg fins al ginoiys q'encapçalava la comitiva i manyac les nava guiant. Soara, és un cap del que no se'n pot treure pas profit.

Quan hi ha feinya, quan toca, es surt; hi haigui'l que hi haigui. Troni, nevi o faci fred. També se les ha de portar a salar-les, i per aquet collons de veterinaris de la Generalitat, s'han de fer sanejar, vacunar cada quatre mesos, fer'ls-hi anàlisis, xapar-les i posar'ls-hi xips a l'estómac. «Entre poch i massa», diria en Daniel de la Cortada. S'està massa damunt seu, un control desmesurat per

Ramat de Ripolleses prop de Les Agudes.

l'ofici més antic de tots, desprenses de caçar, i que fins al present era conservat l'esprit de llibertat. Soara, si es té un xai, per menja'l per casa no'ls deixen. Per prohibir, prohibeixen fins i tot de fer foch per escalfar-se a quan gela o per rostit un queixal de botifarra. I no és trist això? Ni'ls pastors, que tota la seu vida han viscut aquí i d'això, no'ls hi deixen. Poc q'és deixa socarrar. I així es fa una brugatera de collons que no hi pots ni passar, que t'hi queden les auveies esboirades com si fossin enmig del bosch (de gòdua o ginestrell, bruguero-la i falguera aquilina), prò també's menja herbes i flors endèmiques com la grandalla. I a damunt, aquesta pesta de dominguerus que tot ho xafen i tot ho volen manar; amb gossos suletos queixalant les auveies i xafant el ramat. Ja'ls hi deixem ser-hi a la muntanya, que's de tots, però nosatrus no nem pas a casa seu a incordia'l-a quan trebaien. I són aquesta gent de ciutat qui fan les lleis per un món que no coneixen, qui tot ho veuen «macu», mentre la malesa se'ns menja les pastures per no poder rostoiar, venint-nos a buscar les auveies per vint miserables èbrus i per una merda de subvenció que no ho aguanta per enlloch. Ni viuen ni deixen viure.

Prò malgrat tot, gent d'allà de tota la vida, amables com en Daniel de la

Cortada, amb gorra de pana, uiys de cel, ungles roquisseres del trebai, amarg tabach d'embolcar i encamisats dessota'l jec, continuen vetllant per una terra celada, amb un clima rabiosament canviant, dur, aspre i autòcton, com són sigudes ses maneres, vistes i pensaments d'abans de tot; i amb bastó i gos d'aturar agoiten de lluny i de reüll.

EL RAMAT I LES EINYES

I en tornant de Collformic amb na Llúcia Arcàdia Rossenda 'Senda', vaic taiar i entrar a l'Estanyol a l'alçada de la Casanova de Figueroles, seguint l'antic camí fins vorejar la Casanova de l'Estanyol, fins nar a espetar a Font Barbota. Hi 'via una colla d'àvies de Seva amb un avi. Per sorpresa de tots ens vàrem conèixer i començarem a parlar del més important: d'agont érem uns i atres, tot posant referents de persones i indrets coneguts a modus de proves. Havent passat l'examen, vai nomenar un ramader de dalt el Montseny: en Joan de Sant Andreu de la Castanya i vam seguir per xais i auveies. El senyor que menava les dones des de la penombra del silenci i l'observació va aparèixer entusiasmat com pastor del Cabrerès i allà 'guéssim pogut descobrir novells secrets del bagatge de l'aufici més antic de muntanya.

Dins un sarró atravessat al costat o a l'esquena, normalment fet d'auveia (que també servia de coixí si n'era ben ple. Costumava a dur el fatu: pa de pagès, oli, embotit, xitxa com pollastre, coniy... o tai magre (ensense greix), sal i mascu (menjar a posar amb el pa quan es va fora de casa): xaculata, fruits secs, sardines o tonyina enllunada, formatge, etc. No falta pas la bóta de budeiys girats, curats i furrats amb peiy, que tot sovint també va a un costat, per l'esquena creuada, i que n'é la beguda preferida de quansevol persona de pagès o muntanya, com demostren les dites:

«Quan s'ha acabat lu vi, s'ha acabat la set»

O

«A la taula del bon català, el porró no hi pot faltar».

A la bossa o motxilla, sarró actualitzat prò sens deixa'l d'usar, el pastor no 's deixarà pas les alicates, el cordill i el fil d'aram, el filferro, el punxó, la guia o la fitxa veterinària del bestiar, l'obrellaunes, la navaiya i els estris per afaitar, la pinta, la cuiyera i el plat (consti que la froquilla no n'é pas tant de menester), el tabac, l'oli dolç, el lot, els mistus o llumins, un xic de benzina, l'obrellaunes i l'obridor d'ampolles, medicaments i ungüents diversos i la xeringa d'injectar. Mai faltarà la pedrà d'esmolar, ni la navalla: normalment, la Pallarès Solsona, que diuen que només pot ser regalada, mai comprada; també una ganiveta per esventrar el bestiar.

D'atuendus de vestir, el bastó sempre ha acostumat a nar amb botes semi

Antic ramat del Boscàs. Arxiu Xavier Cateura i Valls.

rígides o rígides per la rigorositat del terreny silvestre, abantes, amb espardenyets de vetes (a l'histiú) i amb espardenyets de pell girada o amb esclops a l'hivern. Els pantalons de pana no falten, com tampoc els calçons o els mitjons gruixuts de llana. La faixa 'ncara's porta, també la camisa. Però 'l jec o samarra ha estat substituït per jerseis menys pesats i més còmodes. Antigament, s'usaven capes de pastor. Una llarga tela fosca de llana empeltada i ben apretada q'escupia bé l'aiga, amb un'ampla caputxa i uns faldons que tocaven terra per poder-hi jeure sec a dins, amb palla o altra roba que'n dongués d'escalfor en les nits fredes o de mal temps. La manta llarga, del mateix teixit, també en feia i en fa la mateixa funció i 's combina amb el tapaboques de llana tova. Els pastores se senten arrelats amb ella, com en d'altres costums, la por-

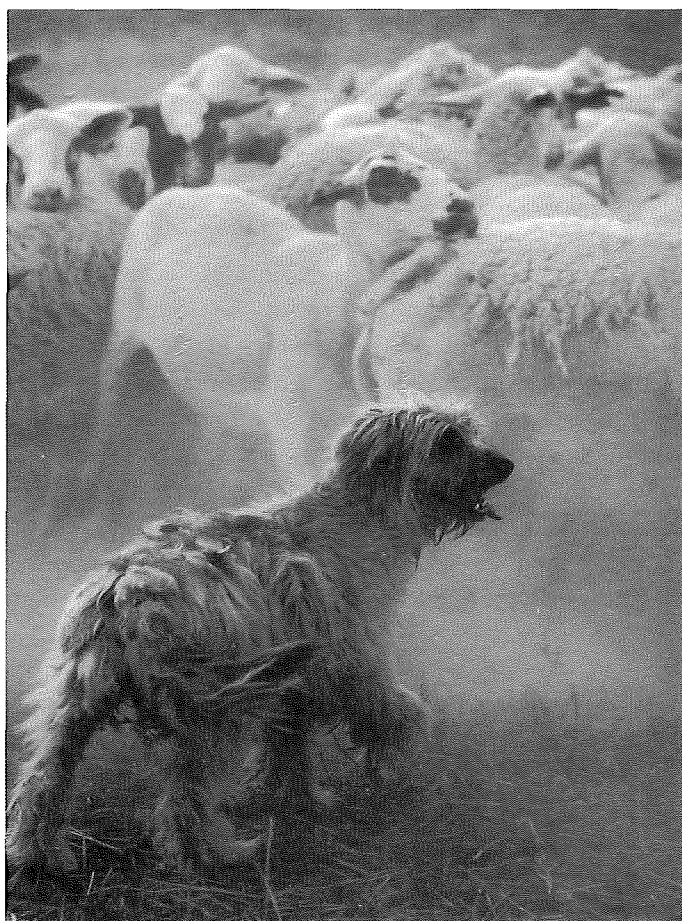
ten encreuada a l'espatlla a l'hora de caminar. Li costa prou al sac de dormir de guanyar-hi terreny. Fóra bo notar la manca de costum per dur guans malgrat les rigorosíssimes condicions que's poden donar al Pla de la Calma, agosta diu haver arribat a vint graus centígrads negatius, amb boires espesses i fortes ràfegues de vent. Per atra banda, 'l pastor també en té gran estima 'l paraigues, que serveix de refugi pel sol i la pluja. Són amples els que es troben, de barnilles llargues i mànec recte per no enredar-se al grimpar o 'nant pel bosch. Es duu en una funda de pell girada amb una cinta penjada també en bandolera. De ganxus llargs, a Ausona, se n'han trobat pocs. Sembla que en són més propis de la Catalunya nord-occidental, prò si en són comuns els secs: bastons de mitja alçada amb el cap corbat que serveixen per recolzar-se, caminar amb més estabilitat per terrenys difícils, defensar-se i fer creure a animals poc dòcils. Per vaquers com en Joan de Sant Andreu de la Castanya, també'l pal d'atiar, llarch com si fós ganxu, prò amb un clau clavat al cim per encarriar i 'dreçar a cuixes o morrus de bestiar boví o equí.

Un atre einya q'è 'sdevingut cabdal a la feinya del pastor, la qual abantes feia'l mateix amb el sec, fona i rocs; n'é 'l gos d'atura com mostra la sigüent cita d'en Pipa:

«No parlo amb les uvelles, parlo amb el gos. Li dic passa allà, la puta mare que va parir... Perquè amb el gos d'atura, no pots estar-hi mai... no pots estar-hi mai amic. Sempre l'has de tenir bé, prò hi has d'estar renyit sempre, perquè, en cabat, no fa les coses ben fetes. No! Mai fer-li una festa! Per més bé que faci una feinya no li has d'alaba'l. Li has de dir qu'ho ha fet malament. Jo li dic de tots els pensaments que li pugui dir (riu). Jo, d'un cap de dia am l'atre, m'hi cago amb ell cinquanta mil vegades i amb la seu mare. (Riu) Paaarta't de la vora! Jeu aquí! Cabrón! Fill de puta! (Riu) I en Rumbu creu. I si no creu, li'm va... prò a aquet no li he arribat gaire, perquè no es deixa agafar. O sinó, una sumbada amb el garrot. Si no fa les feines com ha de fer, si elgun dia pogués agafa'l ja'l picaria, prò no es deixa (je,je,je). (Calla en sec, seriós) És molt cabronàs. (Torna a riure)». També ho demostra un atre petit detall. Les einyes, quan no serveixen ni es poden arreglar, es llencen. Molts d'ells, quan no serveixen o ja són veïys, es maten.

Als cabrits els acostuma a menar 'l pastor i a dur'ls-a propers o a l'espatlla. Mentre que les auveies i 'ls marrans, les cabres i 'ls bocs hau fan a bé dels gossos d'atura. Els crestons i els multons, prò, acostumen a no necessitar-ho; en són de manyacs, nobles, pol·lits, fornits i bons obridors de vies: l'orgull del pastor, com demostren els trebaiats i pesants esquellots que acostumen a dur. Les esquelles permet saben la situació de l'animal, la identitat d'aquet, segons el to que faci i l'estat d'esvalotament o tranquil·litat en què's troba, segons el ritme en què sona.

Tornant als cànids, el gos d'atura és un dil·ligent col·laborador si se'l trac-

*En plena feina.
Fotografia: Jordi
Tutusaus i Graus.*

ta amb rectitut. La seva utilització prové de finals del segle XIX. Les tècniques anteriors per conduir el ramat tenien un alt risc convertit en costos com els de membres nafrats, coixos, o bòrnies, siguent irat o maldestre qui les llançava. El fet de l'introducció del gos d'aturar, va suposar doncs, la pèrdua d'utilització de la fona, el rabadà o regatxu que 'nava tot lu dia empitant amunt i avall les auveies per a controlar-les, com també en sigueren prescindibles els multons i els crestons mansos per conduir 'l ramat. Per menar, en són tan aptes els mascles com les femelles. Són ben apreciats dels tres als sis anys. Abantes, són massa joves i només volen que jugar ensense saber massa els límits; després, les seves aptituds comencen a declinar. Campen fins als dotze o quinze anys. Si han fet bé les ordres i s'han fet estimar, passen llavonses a casa el pastor. El vell bo s'acostuma a ajuntar amb'el jove perquè n'apregui, encara que tot

sovint va malament de trebaiyar plegats, doncs un per l'atre es trepitgen i competeixen per arribar primers. El Gos d'atura és un animal extremadament audaç, intel·ligent, amb una personalitat independent i marcada, cosa que's reflecteix en la seva mirada. Té molt clar qui és sum amo i només en farà cas a ell. És un gos que's deleix per fer la feinya, encara que sovint, se'l deixa estacat durant una o dugues jornades mentre trebaia un seu company, doncs és extremadament difícil de fer-el trebaiar en equip. Passa amb ben poca teca, penca de valent i és lleial fins la mort, encara que si rep càstigs pot marxar i separar-se per voluntat pròpia de l'amo. Els gossos d'atura més estimats pels que fan concursos de bellesa són els de pèl llarg. Prò els més lloats pels pastors són els de pèl curt i rústec, ja que resisteixen més bé al fred i les gelades (l'humitat s'asseca ràpid i no's queda entre'l pelatge). Acostumen a tindre un parei d'esprons a les potes de darrere per arrapar-se més bé al terreny i tenen la llenga macada amb taques fosques. La mida acostuma a ser de trenta-cinc centímetres en amunt a la creu, pocs en son escuats per naturalesa. Els cerdans, molt usats a casa amb bestiar pesat, prò poden ser força més alts i robustus, ja que se'ls fa servir amb vaques i cavais hipermètrics de tai. Els pastors els llencen crits i

*Mastí dels Pirineus
amb se familiada.
Fotografia: Jordi
Tutusaus i Graus.*

xiulets per dur 'l ramat per agont eiys volen, havent-els ensinistrat eiys mateixos i coneixent-ne perfectament els codis. Les mateixes bèsties rinxolades també saben quines ordres dóna el pastor, les avisa o les guia. Aquets són xiulets i crits antiquíssims transmesos de generació en generació per tradició oral. Els noms venen sovint per ser fàcils de pronunciar i associar-se amb característiques físiques: Pardu, Colom, Valent, Moru, Rúbiu, Morena...

El gos d'atura té la mentalitat de ser un company subordinat del pastor, a qui es deu i obeieix, marcant les auveies, arrenglerar-les i fer-les passar per agonta sigui menester. Mentre que'l Mastí dels Pirineus se'l deixa de ben petit amb el ramat, hi creix i adquireix el caràcter d'auveia dominant i protectora contra les salvatgines. És aspre amb les persones i el pastor necessita qu'ho continuï sent. És gros i curpulent (entre seixanta i vuitanta centímetres a la creu), pelut i blanc. Es diu que els d'ulls sagnosos tenen males tripes. Solen ser calmats i carnussus, dominant sempre posicions d'atalaia, elevades. Aquets solen nar amb pesats collars ferrats i punxeguts que'ls protegeixen, com també de pitrals de les mateixes condicions i usos (avui menus duts).

Així, després de mostrar el seu món proper de pertinences i usos, l'aire es tornà humit i el vent rúfol, els nuus despuntaven rere el Turó Gros i el Puigsagordi. En poca estona em passaven pel cap les converses amb els pastors de la Calma, del Boscàs, l'entrevista d'en Joan Pipa i la pel·lícula que va gravar, les estones amb en Xevi de la Casanova, en Pardu d'en Joan de Sant Andreu de la Castanya que quedava estorat al terra tanta estona com ell es passava girant carn a la brasa de Collformic... En Ramon del Boscàs, els llibres i els documentals consultats, les persones que no vaic acabar de trucar, tota la tropa del Pirineu i els de l'Escola de Pastors que vingueren a Corró d'Avall amb unes ganes i iniciatives invencibles... La gent del Castell d'Esparreguera, la gent i el bestiar de l'Alzinar, el ramat del Fitó... Tanta gent d'un món tan proper i tan fràgil, tan clos i tan aubert a la vegada... Gent de la Terra, la meva llar... Una gent amb un caràcter que porta intrínsec els valors de la nostra nació, una gent q'és passada des de temps insondables les maneres de pensar i vetllar pel menjar de tot un poble, q'és mantingut el patrimoni, natural i humà, els secrets de la terra, del bestiar, la flora, la fauna, el temps, els esprits, i que no desapareixeran perquè evident la manca de sentit comú en un payís que no pugui nodrir-se amb recursos propis.

Vaic entendre q'era el moment de despedir-nos, amb una encaixada forta, prò amb uns uiys que deixaven algu en entredit, pendent, penjat a l'aire... Potser no ens tronariem a veure amb el Pastor del Cabrerès, a menys de què anés a La Perla de Seva a prendre un trifasic de Ratafia...

«I qui l'ha feta al nas, que la tingui al braç»,

digué Coloma Senserrich Perellada